

Články

ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI ŽEN A MUŽŮ VE VÝUCE A VĚDĚ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH A VYŠŠÍCH ODBORNÝCH ŠKOLÁCH V ČESKÉ REPUBLICĚ

Drahomíra Krafková, Jana Motyková, Jarmila Baštová

I. Úvod

Z obecného hlediska vychází teorie rovnosti mužů a žen z respektu k biologickým a fyzickým odlišnostem mezi muži a ženami, ale i z rozdílů daných různými vzorci chování, různými sociálními funkcemi a rolemi, životními aspiracemi a prioritami. Je založena na stejných právech mužů a žen, na stejné míře příležitostí dosáhnout životního uspokojení. Základními předpoklady dosažení míry životního uspokojení je možnost rovného přístupu ke zdrojům veřejných financí, ke zdrojům veřejné moci a možnosti rovného přístupu ke vzdělání a k zaměstnání.

Uplatňování rovného přístupu k ženám a mužům je v poslední době intenzivně vnímáno v celém světě. V Evropě vyhlásila Evropská unie (EU) uplatňování zásad rovného přístupu za jednu ze svých priorit.

Česká vláda, v souvislosti se vstupem do EU a zároveň v souvislosti s tím, že je signatářkou Konvence OSN o odstranění všech forem diskriminace žen, se aktivně zabývá otázkami rovných příležitostí mužů a žen ve všech sférách a na všech úrovních společnosti. V roce 1998 přijala vláda programový dokument „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen“, který je každoročně aktualizován podle dosažených výsledků a změn. Tento dokument ukládá všem členům vlády každoročně zpracovávat vlastní priority a postupy při prosazování rovnosti mužů a žen v oblastech, které spadají do věcné působnosti jednotlivých rezortů.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) vypracovává každoročně „Aktualizovaná

opatření Priorit a postupů MŠMT při prosazování rovnosti žen a mužů“. Hlavním cílem tohoto dokumentu je aplikace metody tzv. gender mainstreamingu jak ve věcné, tak v personální politice MŠMT.

Pro důsledné naplňování stanovených Priorit ve všech oblastech působnosti MŠMT byla vytvořena stálá pracovní skupina pro problematiku rovných příležitostí mužů a žen, složená ze zástupců jednotlivých odborů všech skupin ministerstva i začleněných organizací.

Výzkumný záměr Centra pro studium vysokého školství (CSVŠ) „Terciární vzdělávání ve znalostní společnosti“ má tuto problematiku začleněnu v oddíle Kvantitativní aspekty systémů, vývojové trendy – Rovné příležitosti mužů a žen ve vzdělávání, vědě a řízení vysokých škol.

V letech 2004–2005 uskutečnilo CSVŠ sociologické šetření akademických pracovníků ve vedoucích funkcích na vysokých školách realizované formou řízených rozhovorů. Šetření bylo zacíleno na postavení akademických funkcionářek, hlavně na situace, ve kterých jsou ženy obvykle znevýhodněny oproti mužům, a na harmonizaci práce a rodiny (AULA 4/2004).

V roce 2006 bylo dotazování rozšířeno i na vyšší odborné školy. Anonymní dotazníkové šetření na vysokých školách a vyšších odborných školách se zaměřilo na názory pedagogických pracovníků na jejich postavení, sociální a ekonomické podmínky v práci i na harmonizaci pracovního a rodinného života. Nově byla zařazena část týkající se používání informačních a komunikačních technologií (ICT) při výuce a výzku-

mu. Prostřednictvím tohoto sociologického šetření, uskutečněného pomocí dotazníku e-mailovou cestou, byly získány názory a postoje žen působících v pedagogickém a vědeckém procesu v sektoru terciárního vzdělávání.

Cílem studie bylo, na základě analýzy získaných odpovědí na otázky formulované z hlediska určitých vybraných faktorů, např. věk, délka praxe, pracovní úvazky, počet dětí, péče o rodinu, možnosti kariérního růstu aj., hledání cest a možností pro trvalé zlepšování situace rovnosti mužů a žen působících v terciárním vzdělávání a odstraňování překážek v této oblasti.

Mezi akademickými pracovníky převažují muži (70 %) nad ženami a čím výše postupujeme v akademické hierarchii, tím je převaha mužů větší. Zatímco mezi muži je 15 % profesorů, mezi ženami jen 4 %, u docentů je situace obdobná – 25 % mužů, 16 % žen (Matějí, Vitásková, 2006).

Podle statistiky ÚIV bylo k 31. 12. 2005 na českých vysokých školách z celkového počtu vědeckých a akademických pracovníků 34 % žen.

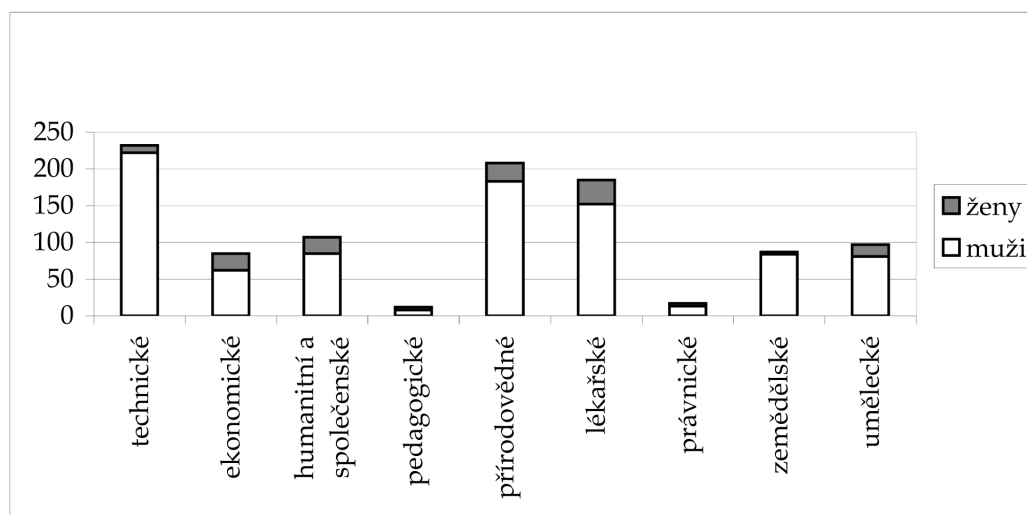
Od roku 1999 bylo jmenováno celkem 1913 profesorů (z toho 382 žen, tj. 20 %) a 1030 docentů (z toho 140 žen, tj. 14 %).

Tabulka 1: Akademičtí pracovníci vysokých škol v ČR k 31. 12. 2005

	Fyzické osoby	Z toho ženy	%
Vědečtí a akademičtí pracovníci celkem	21 280	7 273	34,1
Akademičtí pracovníci celkem	19 108	6 495	34,0
Profesoři	2 184	240	11,0
Docenti	3 933	881	22,5
Odborní asistenti	10 665	4 249	39,7
Asistenti	1 829	851	46,5
Lektoři	497	274	54,8
Vědečtí pracovníci	2 172	778	35,6

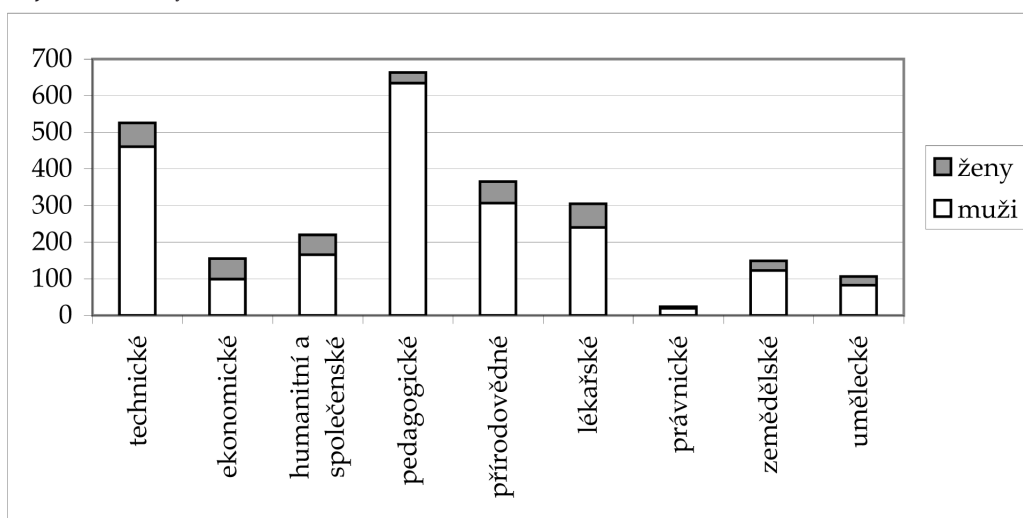
Zdroj: ÚIV

Graf 1: Profesoři jmenovaní 1999–2005

Zdroj: MŠMT

Graf 2: Docenti jmenování 1999–2005

Zdroj: MŠMT

Na vyšších odborných školách (VOŠ) je poměr žen a mužů odlišný, ženy tvoří 65 % zaměstnanců. Statistická ročenka ÚIV udává počty zaměstnanců VOŠ segregované jen v celkovém evidenčním počtu, u jednotlivých kategorií zaměstnanců jsou jen celkové počty.

Zkoumaným souborem byly akademické pracovníce vysokých škol (VŠ) a pedagogické pracovníce vyšších odborných škol (VOŠ). Ty byly do cílové skupiny zahrnuty proto, že VOŠ patří do terciárního vzdělávání a také řada z nich dlouhodobě rozvíjí spolupráci s vysokými školami. Vzdělávací programy některých

Tabulka 2: Zaměstnanci VOŠ k 31. 12. 2005

VOŠ v ČR	Fyzické osoby celkem	Z toho ženy	%	Pedagogičtí pracovníci celkem	Z toho učitelé
	2741	1773	64,7	1650	1646

Zdroj: ÚIV

II. Metodika průzkumu

Průzkum navazuje na předchozí šetření genderové problematiky v oblasti vysokého školství realizované Centrem pro studium vysokého školství (CSVŠ) v roce 2004 (Krafková D., Baštová J., Šturzová J., Menclová L.: Postavení žen v akademických funkcích na vysokých školách v ČR) v rámci projektu „Sociální portrét vysokoškolských studentů v ČR – V. rozšířený o problematiku rovného přístupu žen ke vzdělání a k výzkumné činnosti“.

vyšších odborných škol byly vytvářeny s podporou odborníků z vysokých škol, kteří na VOŠ i vyučují a některé soukromé vysoké školy také z vyšších odborných škol vznikly. Navíc v současné době několik VOŠ realizuje mimo jiné i bakalářské studium, jehož výuka probíhá v těsné spolupráci s vysokou školou, přijímací řízení se však liší od přijímacího řízení na VOŠ a je plně v kompetenci vysoké školy.

Dotazník pro akademické pracovníce vysokých škol a pedagogické pracovníce vyšších odborných škol

byl konstruován s ohledem na možnost komparace s tímto projektem. Byl aktualizován, zpřesněn a obsahově rozšířen o problematiku možností využívání ICT na školách a postoje žen k této technice. Konstrukce dotazníku současně pro pracovnice VŠ a VOŠ, o něž byl průzkum rozšířen, dovolí možnost porovnání výsledků průzkumu mezi těmito dvěma institucemi terciárního vzdělávání.

Dotazníky pro pracovnice vysokých škol i vyšších odborných škol byly distribuovány shodným, respektive obdobným způsobem ve stejném časovém rozmezí.

E-mailem bylo během února – března 2006 osloveno osobním dopisem **738 akademických pracovníc** s prosbou o vyplnění dotazníku. Respondentky byly vybírány podle dostupnosti osobních e-mailových adres na webových stránkách **vysokých škol veřejných, soukromých i státních**.

Vyplněný dotazník zpět zaslalo **318 respondentek** (tj. **43 %**), 19 dotazníků bylo z průzkumu vyřazeno (byly vyplněny jen některé otázky, většinou jen základní data o respondentce a chyběly názory a postoje respondentky). Pro další **zpracování** bylo použito **299 dotazníků (41 %)**.

Ve stejném časovém období roku 2006 bylo elektronickou poštou obesláno i **155 vyšších odborných škol z celé ČR** (z databáze vzdělávací nabídky VOŠ pro školní rok 2005/2006 – zdroj Národní ústav odborného vzdělávání), na které byl funkční kontakt přes jejich webové stránky. Jmenovitě bylo osloveno vedení škol

průvodním dopisem, ke kterému byl připojen dotazník s prosbou o jeho předání pedagogickým pracovnícím VOŠ k jeho vyplnění.

Na elektronický kontakt zareagovalo **52 škol (tj. 34 %)**, ze kterých jsme získali **202 vyplněných dotazníků**.

Získaná data byla zpracována v Centru pro studium vysokého školství pomocí programu SPSS (Software Package Statistical Solution) s použitím obvyklých testovacích postupů (I. a II. stupně třídění, kontingenčního koeficientu C_n), popřípadě tam, kde to bylo žádoucí, dalších analýz.

Údaje jsou prezentovány tam, kde to bylo vhodné, pomocí tabulek, případně grafů, s procentuálním vyjádřením zjištěných skutečností.

III. Soubor vysokých škol

1. Základní charakteristiky výběrového souboru na vysokých školách

Návratnost dotazníků našeho průzkumu u akademických pracovníc vysokých škol byla 43 %.

Srovnání procentuálního zastoupení jednotlivých pedagogických hodnot s dostupnými statistikami ÚIV ukazuje na přibližnou shodu výběrového souboru se strukturou, kterou uvádí statistika ÚIV za rok 2004 (Tab. 3). Totéž platí o podílu respondentek podle jednotlivých krajů (Tab. 4).

Tabulka 3: Srovnání výběrového souboru se strukturou ÚIV podle zařazení a pohlaví

Pedagogičtí pracovníci	Statistika ÚIV			Průzkum CSVŠ	
	Evidenční počet - fyzické osoby			Počet respond.	
	Celkem	z toho žen	%	celkem	%
Profesoři	2 092	215	3,5	19	6,4
Docenti	3 816	844	13,5	69	23,1
Odborní asistenti	10 215	4 105	66,1	175	58,5
Asistenti	1 674	799	12,9	29	9,7
Lektoři	474	250	4,0	7	2,3
Celkem	18 271	6 213	100,0	299	100,0

Zdroj: ÚIV

Č L Á N K Y

Tabulka 4: Rozložení výběrového souboru dle krajů

Kraj	Počet škol	Počet zpracovaných dotazníků
Praha	30	124
Jihočeský	2	14
Jihomoravský	12	23
Karlovarský	1	1
Vysočina	2	0
Královéhradecký	1	29
Liberecký	1	22
Moravskoslezský	4	26
Olomoucký	3	8
Pardubický	1	8
Plzeňský	2	36
Středočeský	3	0
Ústecký	2	6
Zlínský	2	2
Celkem:	66	299

Zdroj: CSVŠ

1.1. Profil a sociální postavení akademických pracovníků

Srovnávací výzkumy akademických pracovníků z roku 1998 (Enders, Teicher, Tollingerová, 1999) a z roku 2005 (Matějů, Vitásková, 2006) prokázaly, že Česká

republika má ve srovnání s ostatními zeměmi nepříznivou věkovou strukturu. Dvě třetiny docentů jsou ve skupině nad 51 let a polovina profesorů je ve věku nad 61 let.

Oborové zastoupení ve srovnání s věkem našeho výběrového souboru ukazuje tabulka 5:

Tabulka 5: Rozložení výběrového souboru podle oborů a věku (%)

Věk	Skupina oborů								
	<i>techn.</i>	<i>ekonom.</i>	<i>human.</i>	<i>pedag.</i>	<i>přírod.</i>	<i>lékař.</i>	<i>právn.</i>	<i>zeměd'.</i>	<i>uměl.</i>
Do 30 let	20,6	29,4	11,8	5,9	14,7	5,9	2,9	5,9	2,9
31–40 let	8,2	20,5	27,4	6,8	11,0	19,2	1,4	4,1	1,1
41–50 let	13,6	33,3	13,6	9,1	3,0	16,7	6,1	4,5	0,0
51–60 let	24,5	26,5	16,3	9,2	3,1	12,2	6,1	2,0	0,0
61 a více	17,9	3,6	10,7	7,1	25,0	17,9	14,3	3,6	0,0
Celkem	17,1	24,7	17,4	8,0	8,4	14,7	5,4	3,7	0,7

$C_n = 0,395$

V našem souboru byly nejvíce zastoupeny odborné asistentky (175 respondentek) a více než třetina respondentek je s vědeckým titulem Ph.D. (107).

Tabulka 6: Pedagogická hodnost (%)

	Frekvence	%
Profesorka	19	6,4
Docentka	69	23,1
Odb. asist.	175	58,5
Asistentka	29	9,7
Lektorka	7	2,3
Celkem	299	100,0

Tabulka 7: Vědecká hodnost (%)

	Frekvence	%
CSc.	88	29,4
Ph.D.	107	35,8
DrSc.	8	2,7
Jiná	1	0,3
Žádná	95	31,8
Celkem	299	100,0

Pokud jde o základní deskripci, většina respondentek (251) pracuje na plný úvazek, a to na veřejné vysoké škole. Jiný (další) pracovní úvazek mimo své školy má 44 % pracovnic. Jejich pracovní úvazky podle skupin oborů a pedagogických hodností ukazují další dvě tabulky.

Tabulka 8: Obory a jiné pracovní úvazky (%)

Obory	Jiný úvazek má	Jiný úvazek nemá
Technické	21,6	78,4
Ekonomické	37,8	62,2
Humanitní a společenské	55,8	44,2
Pedagogické	54,2	45,8
Přírodovědné	32,0	68,0
Lékařské	54,5	45,5
Právnícké	81,3	18,8
Zemědělské	27,3	72,7
Umělecké	50,0	50,0
Celkem	43,5	56,5

Tabulka 9: Pedagogické hodnosti a jiné pracovní úvazky (%)

Pedagogická hodnost	Jiný úvazek má	Jiný úvazek nemá
Profesorka	57,9	42,1
Docentka	40,6	59,4
Odborná asistentka	41,7	58,3
Asistentka	51,7	48,3
Lektorka	42,9	57,1
Celkem	43,5	56,5

Na jiný pracovní úvazek nemá vliv pedagogická hodnost, rozdíly jsou minimální. Přesto nejvíce jiných pracovních úvazků vykazuje skupina profesorek.

31 % profesorek a docentek má další pracovní úvazek na jiné škole. Lze usuzovat, že svým působením na další škole zvyšují prestiž daného oboru a také přispívají k jeho úspěšné akreditaci.

V našem souboru má jiný pracovní úvazek nejvíce respondentek právnických oborů a nejméně technických oborů. Nejčastěji je jako další pracovní úvazek uváděno samostatné podnikání (31 %), výuka na veřejné vysoké škole (27 %), u státní instituce (22 %) a na soukromé vysoké škole (21 %).

Rozdíly jsou naopak mezi věkovými skupinami a jiným pracovním úvazkem. Nejméně jiných pracovních úvazků má skupina respondentek ve věku 31–40 let (jen ve 30 % případů). Lze usuzovat, že tato věková skupina akademických pracovnic je vytížena péčí o děti a rodinu a další úvazky si už z časových důvodů nemůže dovolit.

Tabulka 10: Věkové skupiny a jiné pracovní úvazky (%)

Věk	Jiný pracovní úvazek má	Jiný pracovní úvazek nemá
Do 30 let	55,9	44,1
31–40 let	30,1	69,9
41–50 let	50,0	50,0
51–60 let	43,9	56,1
61 a více let	46,4	53,5
Celkem	43,5	56,5

Č L Á N K Y

Téměř třetina respondentek pracuje ve školství 11–20 let a také tolik let pracuje třetina respondentek na současné vysoké škole. Dá se usuzovat, že pedagogy na vysokých školách jen velmi málo mění svého zaměstnavatele (vysokou školu). Totéž – jak vyplývá z uskutečněných výzkumů – platí i pro vysokoškolské pedagogy – muže. Ze zkoumaného souboru uvažuje o odchodu ze školy a změně zaměstnavatele jen 6 respondentek, tj. 2 %.

Tabulka 11: Počet let zaměstnání ve školství (%)

	Počet let ve vysokém školství celkem	Počet let na této škole
Do 5 let	18,7	23,7
6–10 let	20,1	20,7
11–20 let	28,4	29,1
21–30 let	19,1	14,7
31–40 let	11,4	9,0
Více než 40 let	2,3	2,0

Většina respondentek (70 %) je vdaná a má děti (74 %), ve 49 % případech jsou to dvě děti.

Na otázku, kdo ženě pomáhá s domácností, 45 % žen odpovědělo, že manžel, třetina dotázaných odpověděla, že nikdo. Jen 4 % žen má pomocnici v domácnosti.

Již z předchozího šetření u akademických funkcionářek vyplynulo, že většina obstarává domácnost s pomocí manžela nebo sama – sice by si většinou rády najaly pomocnici v domácnosti, ale brání jim v tom finanční situace, resp. nedostatečný příjem.

Tabulka 12: Pomoc s domácností (%)

Manžel	45,8
Jiný rodinný příslušník	17,4
Pomocnice v domácnosti	4,0
Nikdo	32,4

1.2. Kvantifikace výuky a výzkumu, kariéra

Pokus o kvantifikaci výuky a vědeckého výzkumu je založen na subjektivních výpovědích akademických pracovníků, kde je nutné počítat s určitým zkreslením. Pokusili jsme se alespoň v hrubých rysech ukázat,

jak se *výuka a výzkum* podílejí na názorech, postojích a spokojenosti akademických pracovníků.

Téměř polovina respondentek věnuje výuce více než 80 hodin měsíčně, výzkumné činnosti věnuje více než třetina respondentek nad 50 hodin měsíčně.

Při porovnání preferencí výuky nebo výzkumu nebyly shledány žádné rozdíly vzhledem k pedagogickým hodnotám respondentek.

Pozitivní je zjištění o propojení výuky a výzkumu, o tom, že se výzkum na vysokých školách stal běžnou součástí činnosti akademických pracovníků. Pro akademické pracovníky se výzkum, resp. jeho výsledky, stávají součástí výuky, jsou využívány při přednáškách a seminářích a výuku tak ztraktivňují studentům. V našem průzkumu se takto vyjádřilo 45 % respondentek.

Tabulka 13: Vztah k výuce a výzkumu (%)

	Ano	Ne
Upřednostňuji výuku bez výzkumu	14,1	85,9
Upřednostňuji výzkum bez výuky	4,4	95,6
Ráda se věnuji obojímu, ale upřednostňuji výuku	23,8	76,2
Ráda se věnuji obojímu, ale upřednostňuji výzkum	16,8	83,2
Ráda se věnuji obojímu, výuka a výzkum spolu souvisejí a doplňují se	45,0	55,0

Respondentky preferují výuku před výzkumem jen ve 14 %. Souhlas s tím, že primární je výuka, je největší ve skupině 51–60 let, jak ukazuje následující tabulka.

Tabulka 14: Primární je výuka (bez výzkumu) x věk (%)

Věk	Ano	Ne
Do 30 let	2,9	97,1
31–40 let	15,1	84,9
41–50 let	10,6	89,4
51–60 let	20,4	79,6
61 a více let	11,1	88,9
Celkem	14,1	85,9

Pokud už některé akademické pracovníce souhlasí s tím, že primární je výzkum, pak jsou to nejmladší ročníky.

Tabulka 15: Primární je výzkum (bez výuky) x věk (%)

Věk	Ano	Ne
Do 30 let	11,8	88,2
31-40 let	6,8	93,2
41-50 let	1,5	98,5
51-60 let	3,1	96,9
61 a více let	0,0	100,0
Celkem	4,4	95,6

Skutečnost, že mladší akademické pracovnice upřednostňují výzkum, dokládá i další tabulka. Ukazuje se silná tendence preference výzkumu u věkové skupiny do 30 let.

Tabulka 16: Ráda se věnuji výuce i výzkumu, ale upřednostňuji výzkum x věk (%)

Věk	Ano	Ne
Do 30 let	41,2	58,8
31-40 let	17,8	82,2
41-50 let	15,2	84,8
51-60 let	7,1	92,9
61 a více let	22,2	77,8
Celkem	16,8	83,2

Možnosti *profesního uplatnění* vzhledem k pohlaví posuzují ženy většinou (71 %) jako rovnocenné, podle jejich soudu mají muži i ženy stejné příležitosti. Nejsou významné rozdíly podle věku. Jako trend se ukazuje, že mladší akademické pracovnice si častěji myslí, že nejsou genderové rozdíly v profesním uplatnění, starší (zkušenější?) si častěji myslí, že nemají stejné možnosti jako muži.

Také jako rovnocenné hodnotí většinou (83 %) respondentky podmínky ve *vědecké kariéře* na vysoké škole, zejména při získávání grantů, účasti na nich, publikační činnosti apod. Tady není rozdíl mezi věkovými skupinami respondentek.

Zájem o *kariérní postup* vyjádřila většina respondentek (68 %). Vzhledem k věku mají o vědeckou kariéru zájem mladší respondentky, s věkem zájem o kariérní postup klesá. Podle pedagogické hodnosti jsou rozdíly nevýznamné.

Tabulka 17: Zájem o kariérní postup x věk (%)

Věk	Ano	Ne
Do 30 let	85,3	14,7
31-40 let	83,6	16,4
41-50 let	81,3	18,8
51-60 let	50,5	49,5
61 a více let	39,3	60,7
Celkem	68,2	31,8

$C_n = 0,354$

Na otázku zda si respondentky myslí, že muži mají více *příležitostí zúčastnit se zahraničních cest*, byly odpovědi bez významných rozdílů mezi věkovými skupinami. Jen skupina respondentek do 30 let (15 % případů) si myslí, že muži mají více příležitostí, ženy méně příležitostí (84 % případů).

Možnost využívat tyto příležitosti podle respondentek mají více muži.

V odpovědích se častokrát vyskytovaly názory, že už zastoupení žen v akademických profesích je nepoměrné, citelně převažují muži, a tak již z povahy tohoto nepoměrného zastoupení mají pedagožky-ženy menší možnost zmíněné příležitosti využívat. Postavení žen v hierarchii vysokých škol také odpovídá podílu na uvedených příležitostech.

Dalším a podstatným důvodem menšího využívání možností zahraničních cest pedagožkami-ženami je péče o rodinu a děti, která jim mnohdy neumožňuje absolvovat časově delší zahraniční stáže.

Tabulka 18: Mají muži více příležitostí zúčastnit se zahraničních stáží? (%)

Věk	Ano	Ne
Do 30 let	15,2	84,8
31-40 let	33,3	66,7
41-50 let	32,2	67,8
51-60 let	33,0	67,0
61 a více let	34,8	65,2
Celkem	30,9	69,1

Při zjišťování názorů na *pracovní zátěž* pedagogických pracovníků na vysokých školách je nutno si uvědomit, že jde jen o pokus kvantifikovat tento výkon. Jde

Č L Á N K Y

o indikátory založené na subjektivních hodnoceních a pocitech akademických pracovníků, kde je potřeba počítat s určitým zkreslením. Rozdíly v hodnocení pracovní zátěže jsou nevýznamné podle věkových skupin i podle pedagogických hodností respondentek.

Tabulka 19: Názory na pracovní zátěž (%)

Práce na VŠ mě	%
nadměrně vytěžuje, často na úkor volného času	22,5
plně vytěžuje, občas obětuji volný čas	60,4
vytěžuje, ale vše zvládám v pracovní době a v poklidu	13,8
ne zcela vytěžuje, zvládla bych více	1,7
nevytěžuje, je pod mé schopnosti a možnosti	1,0

Na otázku jak se daří skloubit pracovní a rodinné povinnosti odpovědělo 57 % respondentek, že obojí zvládají bez větších problémů a 29 % jen občas šidí rodinu na úkor pracovní zátěže. Jako u předchozí otázky nebyly v odpovědích rozdíly podle věkových skupin a pedagogických hodností.

2. Subjektivní percepce spokojenosti a sebereflexe akademických pracovníků

Povolání vysokoškolského učitele – jak vyplývá z mnoha výzkumů – je považováno veřejností za společensky

významné, akademičtí pracovníci mají ve společnosti stále vysokou prestiž. Jako samozřejmost se bere jejich vysoká kvalifikace a velký podíl na vědeckém výzkumu. S tím ale většinou nekoresponduje mzdové ocenění této profese.

2.1. Hodnocení školy veřejností

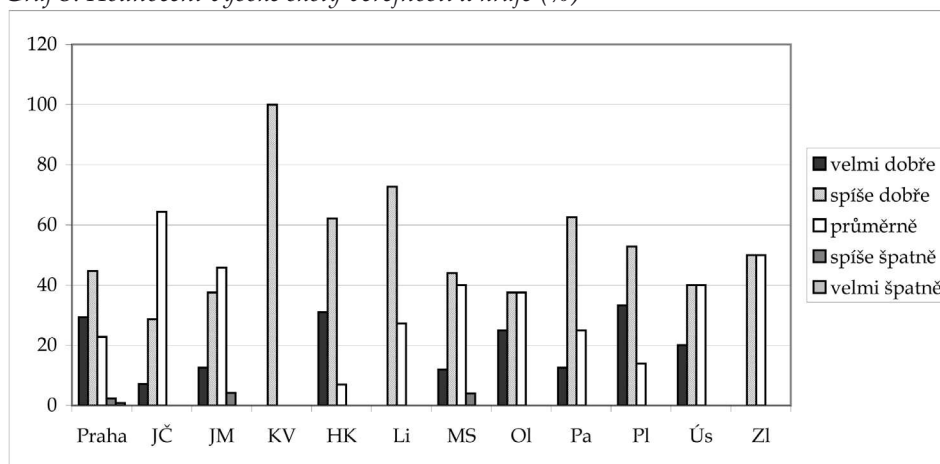
Pro pocit spokojenosti akademických pracovníků je také důležité *hodnocení vysoké školy*, kde jsou zaměstnání, veřejností a možnost kariérního postupu.

Vysoké školy jsou podle respondentek hodnoceny veřejností dobře, jako velmi dobré je hodnotí 23 % respondentek, jako spíše dobré 49 %, jako špatné vnímaly toto hodnocení respondentky jen ve 2 % případů.

Dobré hodnocení veřejností vnímají respondentky v kraji Karlovy Vary, Liberec, Hradec Králové a Pardubice. Pocit špatného hodnocení vysoké školy veřejností měly v našem souboru jen 4 respondentky, a to z pražských vysokých škol.

Rozdílné je vnímání hodnocení školy veřejností podle jednotlivých věkových skupin respondentek. Jako velmi dobré vnímají toto hodnocení spíše vyšší věkové skupiny.

Graf 3: Hodnocení vysoké školy veřejností x kraje (%)

Tabulka 20: Hodnocení školy podle věkových skupin (%)

Věkové skupiny	Velmi dobře	Spíše dobře	Průměrně	Spíše špatně	Velice špatně
Do 30 let	11,8	50,0	29,4	8,8	0,0
31-40 let	15,1	49,3	34,2	0,0	1,4
41-50 let	26,2	47,7	24,6	1,5	0,0
51-60 let	24,7	49,5	24,7	1,0	0,0
61 a více let	42,9	42,9	14,3	0,0	0,0
Celkem	22,9	48,5	26,6	1,7	0,3

$C_n = 0,326$

Jako trend se také ukazuje, že čím je vyšší postavení respondentky v hierarchii školy, tím více je vnímáno postavení školy jako velmi dobré.

tek, že možnost kariérního postupu má každý, kdo se o tento postup snaží, bez ohledu na pohlaví. Celá čtvrtina (26 %) ale neuměla tuto možnost posoudit.

Tabulka 21: Hodnocení školy podle pedagogických hodností (%)

Pedagogické hodnosti	Velmi dobře	Spíše dobře	Průměrně	Spíše špatně	Velice špatně
Profesorka	63,2	31,6	5,3	0,0	0,0
Docentka	27,5	53,6	17,4	1,4	0,0
Odb. asistentka	16,8	49,1	32,4	1,2	0,6
Asistentka	24,1	41,4	27,6	6,9	0,0
Lektorka	14,3	57,1	28,6	0,0	0,0
Celkem	22,9	48,5	26,6	1,7	0,3

$C_n = 0,316$

Tabulka 22: Kariérní postup – zájem x možnosti (%)

		Možnost kariérního postupu				
		jen pro nejschopnější muže	pro nejschopnější bez ohledu na pohlaví	každému, kdo se snaží	několika oblíbenčům	nemohu posoudit
Zájem o kariérní postup	ano	2,5	17,8	48,5	9,4	21,8
	ne	1,1	8,5	48,9	6,4	35,1
Celkem		2,0	14,9	48,6	8,4	26,1

2.2. Kariéra

Důležitým předpokladem spokojenosti akademických pracovníků je možnost kariérního postupu. Na tuto otázku odpověděla téměř polovina (49 %) responden-

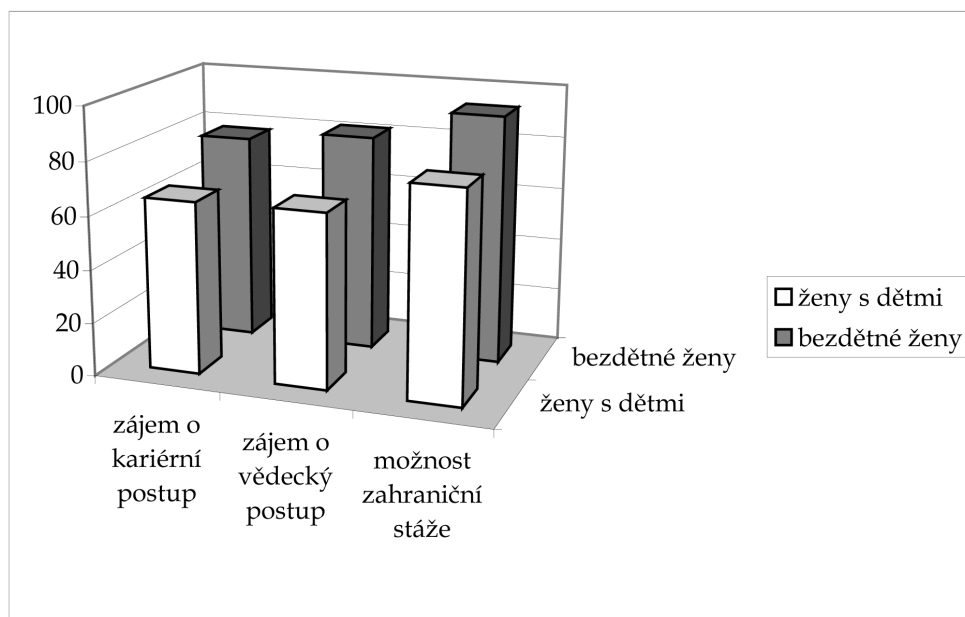
V porovnání zájmu o kariérní postup s možnostmi tohoto postupu na vysoké škole je hodnocení obdobné – téměř polovina respondentek, bez ohledu na to, zda samy mají zájem o kariérní postup, si myslí, že tuto možnost má každý, kdo o tento postup usiluje.

Č L Á N K Y

Zájem o kariérní postup a o vědeckou kariéru je podle očekávání vyšší u žen bezdětných (78 % oproti 35 % žen s dětmi). Totéž platí o možnostech zúčastňo-

Podle našeho průzkumu mezi akademickými pracovníci je procento pocitu nespravedlnosti příjmu ještě vyšší, tento pocit mají tři čtvrtiny respondentek.

Graf 4: Zájem o kariérní postup a vědeckou kariéru x rodičovství (%)

$C_n=0,152$ (kariéra), $C_n=0,156$ (věda), $C_n=0,168$ (zahr. stáže)

vat se zahraničních stáží - ženy s dětmi tuto možnost udávají v 78 % případů a bezdětné ženy v 93 %.

2.3. Finanční ohodnocení

Otázky na *spravedlnost příjmů* se často kladou ve výzkumech veřejného mínění. Porovnání odpovědí na otázku spravedlnosti příjmu mezi akademickými pracovníky a celou populací skutečně potvrzuje, že pocit spravedlnosti příjmů je u akademických pracovníků výrazně vychýlen k pocitu velké nespravedlnosti. Zatímco pocit silné nespravedlnosti uvádí jedna pětina dospělé populace, u akademických pracovníků jsou to dvě pětiny. Naopak pocit spravedlnosti příjmu nacházíme u jedné třetiny dospělé populace, u akademických pracovníků jen u jedné pětiny (Matějů, Vitásková, 2006).

Tabulka 23: Pociť (ne)spravedlnosti příjmu (%)

Odpovídá Vaše mzda Vaší kvalifikaci a schopnostem? Jste zaplacená:	%
mnohem méně než je spravedlivé	35,3
o něco méně než je spravedlivé	39,4
zhruba tolik, kolik je spravedlivé	23,3
o něco více, než je spravedlivé	1,7
mnohem více, než je spravedlivé	0,3

Pocit nespravedlivého příjmu podle očekávání není závislý na věku ani na pedagogické hodnosti.

Tabulka 24: Odpovídá mzda kvalifikaci a schopnostem x věk (%)

Věk	Jste zaplacená				
	mnohem méně než je spravedlivé	o něco méně než je spravedlivé	zhruba jak je spravedlivé	o něco více než je spravedlivé	mnohem více než je spravedlivé
Do 30 let	38,2	38,2	23,5	0,0	0,0
31-40 let	22,2	44,4	31,9	1,4	0,0
41-50 let	30,2	41,3	23,8	4,8	0,0
51-60 let	44,8	35,4	18,8	1,0	0,0
Nad 60 let	44,4	37,0	14,8	0,0	3,7
Celkem	35,3	39,4	23,3	1,7	0,3

$C_n = 0,289$

Tabulka 25: Odpovídá mzda kvalifikaci a schopnostem x pedagogická hodnota (%)

Pedagogická hodnota	Jste zaplacená				
	mnohem méně než je spravedlivé	o něco méně než je spravedlivé	zhruba jak je spravedlivé	o něco více než je spravedlivé	mnohem více než je spravedlivé
Profesorka	22,2	44,4	27,8	0,0	5,6
Docentka	40,3	38,8	19,4	1,5	0,0
Odb. asist.	38,0	37,4	22,2	2,3	0,0
Asistentka	20,7	44,8	34,5	0,0	0,0
Lektorka	14,3	57,1	28,6	0,0	0,0
Celkem	35,3	39,4	23,3	1,7	0,3

Na dotaz, zda na stejných úrovních pracovního zařazení ve výuce i ve výzkumu jsou *stejně platově*

ohodnoceni muži i ženy, odpovědělo 55 % respondentek, že toto neumí posoudit; 32 % si myslí, že jsou obě pohlaví platově ohodnocena stejně. V posuzování spravedlivého ohodnocení nejsou rozdíly podle věku respondentek. Rozdílně je ale tato skutečnost posuzována ve skupinách podle pedagogických hodnot. Čím vyšší pedagogickou hodnotu (zařazení) respondentky mají, tím častěji posuzují platové ohodnocení jako rovnocenné pro muže i ženy.

Tabulka 26: Mzdy x pedagogické hodnoty (%)

Pedagogická hodnota	Odpovídá stejnému pracovnímu zařazení stejný plat pro muže i ženy?		
	Ano	Ne	Neumím posoudit
Profesorka	68,4	0,0	31,6
Docentka	37,7	14,5	47,8
Odb. asist.	29,7	13,7	56,6
Asistentka	17,2	10,3	72,4
Lektorka	14,3	0,0	85,7
Celkem	32,4	12,4	55,2

$C_n = 0,254$

Spravedlivé *rozdělování mimotarifních složek mzdy* jako jsou odměny a osobní ohodnocení bez ohledu na pohlaví neumí posoudit 59 % respondentek a 32 % se domnívá, že jsou rozdělovány spravedlivě, bez ohledu na pohlaví. Takto jsou odměny vnímány všemi věkovými skupinami. Odpovědi na tuto otázku se také liší podle pedagogických hodnot jako u předchozí otázky, ve skupině lektorek 100 % odpovědělo, že neumí posoudit rozdělování odměn.

Tabulka 27: Odměny x pedagogické hodnosti (%)

Pedagogická hodnost	Jsou odměny rozdělovány bez ohledu na pohlaví?		
	Ano	Ne	Neumím posoudit
Profesorka	52,6	5,3	42,1
Docentka	43,5	11,6	44,9
Odb. asist.	30,9	7,4	61,7
Asistentka	10,3	6,9	82,8
Lektorka	0,0	0,0	100,0
Celkem	32,4	8,0	59,5

$C_n = 0,261$

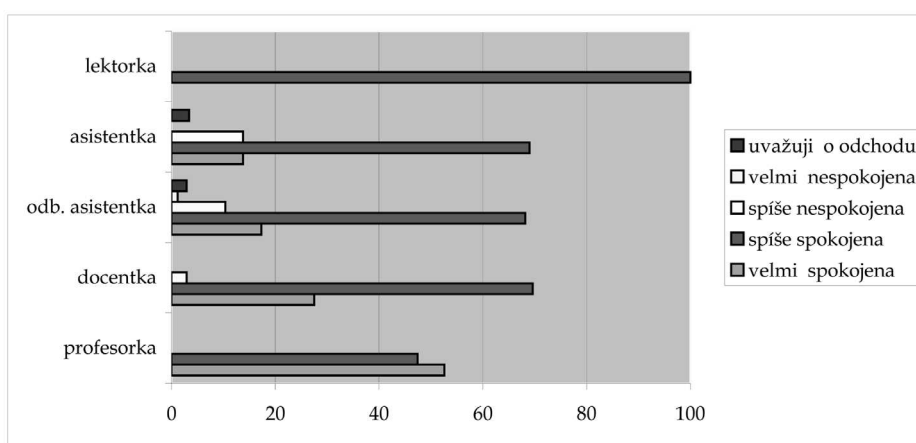
2.4. Spokojenost na škole

Při hodnocení pocitu spokojenosti na škole se převážná většina (265 respondentek) vyjádřila, že na škole se cítí velmi spokojena, resp. spíše spokojena.

Tabulka 28: Spokojenost na škole (%)

Cítíte se na škole	%
velmi spokojena	21,2
spíše spokojena	68,0
spíše nespokojena	8,1
nespokojena	0,7
velmi nespokojena, uvažuji o odchodu	2,0

Graf 5: Spokojenost na škole x pedagogické hodnosti (%)

$C_n = 0,288$

Spokojenost na škole je také vyšší u výše zařazených respondentek – u profesorek ve 100 %, u docentek v 97 %, u asistentek v 73 %.

O odchodu ze školy uvažuje pouze 6 respondentek (tj. 2 %) – nejčastějším uváděným důvodem odchodu je nízký plat a špatné vztahy na pracovišti.

3. Používání informačních a komunikačních technologií při výuce a výzkumu

3.1. Technické vybavení

V této části průzkumu jsme se respondentek ptali na technické vybavení jejich pracoviště a s tím související znalosti a dovednosti využívání informačních a komunikačních technologií (ICT) při výuce a výzkumu.

Se zvyšující se nabídkou kombinované a distanční formy studia a rostoucím zájmem o ně, je nezbytná počítačová kompetence pedagogů. Průzkum realizovaný Ministerstvem informatiky (2005) mimo jiné potvrzuje, že školství je v míře přizpůsobivosti moderním trendům na jednom z posledních míst. Počítačovou gramotnost v tomto průzkumu prokázalo 57 % vysokoškolských pedagogů a 33 % učitelů základních a středních škol. Tento stav se sice postupně zlepšuje, nicméně společenská setrvačnost, osobní stereotyp a určité „vnitřní zábrany“ k vyššímu využívání ICT stále přetrvávají. Projektové vyučování, zařazení navi-

govaného větvení v prezentacích, využití možných zpětnovazebních prvků a interaktivity elektronických modulů ve vzdělávání a učení je zatím minimální (Soukup, 2006).

Ze šetření provedeného mezi absolventy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze vyplynula mimo jiné nízká míra spokojenosti s vysokoškolskou přípravou v dovednostech umět využívat informační technologie při výkonu povolání (Paulovčáková, 2006).

Výuka a výzkum s podporou moderních technologií prohlubuje a zkvalitňuje motivaci i zpětnou vazbu studentů. Nové poznatky a vědomosti jsou zpracovávány formou multimediálních počítačových prezentací, které v sobě spojují text, obrazovou informaci a zvuk. K řízení a vyhodnocování výuky jsou využívány databázové nástroje, počítačové prostředky umožňující simulace složitých jevů. To vše stupňuje aktivní účast studentů při přednáškách, seminářích, cvičeních apod.

Pokud jde o možnost používání PC odpovědělo 99 % respondentek, že osobní počítač na svém pracovišti mají.

PC pro vlastní potřebu má 79 % respondentek, podle pedagogických hodností má vlastní PC 99 % profesorek, 87 % docentek a 74 % odborných asistentek.

21 % respondentek (jde hlavně o lektorky) se o PC dělí s kolegy (němi) – z nich třetině toto dělení se o PC nevyhovuje.

Pokud se jedná o vybavení pracoviště PC pro vlastní potřebu, jsou na tom nejlépe respondenty z přírodovědných oborů (92 % má vlastní počítač) a nejhůře respondenty z pedagogických oborů (vlastní počítač má jen 58 % z nich). Umělecké obory nelze v této oblasti hodnotit pro malý počet respondentek.

Tabulka 29: PC na pracovišti pro vlastní potřebu x obory (%)

Obory	PC pro vlastní potřebu	
	Ano	Ne
Technické	88,2	11,8
Ekonomické	78,4	21,6

Humanitní a společenské	68,6	31,4
Pedagogické	58,3	41,7
Přírodovědné	92,0	8,0
Lékařské	79,5	20,5
Právnícké	81,3	18,7
Zemědělské	90,1	9,1
Umělecké	100,0	0,0
Celkem	78,9	21,1

$$C_n = 0,227$$

3.2. Používání technických prostředků

Ze softwarových produktů je nejčastěji používán textový editor (94 % respondentek), počítačová prezentace (72 %), tabulkový kalkulátor (57 %) a databázový program (49 %).

Textový editor je využíván v různých oborech stejně, tabulkový kalkulátor je používán hlavně v zemědělských oborech (82 %), v přírodovědných oborech (72 %) a v lékařských oborech (66 %), nejméně v oborech právnických (75 % jej nepoužívá).

SW pro počítačovou prezentaci je používán hlavně v oborech přírodovědných (96 %), lékařských (93 %) a zemědělských (81 %), nejméně opět v oborech právnických (69 % jej nepoužívá).

Umělecké obory opět nelze hodnotit kvůli malému počtu respondentek těchto oborů.

Tabulka 30: Používání počítačové prezentace podle oborů (%)

Obory	Používání počítačové prezentace	
	Ano	Ne
Technické	78,4	21,6
Ekonomické	62,2	37,8
Humanitní a společenské	68,6	31,4
Pedagogické	75,0	25,0
Přírodovědné	96,0	4,0
Lékařské	93,2	6,8
Právnícké	31,3	68,8
Zemědělské	81,8	18,2
Umělecké	50,0	50,0
Celkem	73,5	26,5

Č L Á N K Y

Připojení k *internetu* mají prakticky všechny respondentky (jen jedna uvedla, že připojení nemá), 98 % respondentek má připojení bez omezení.

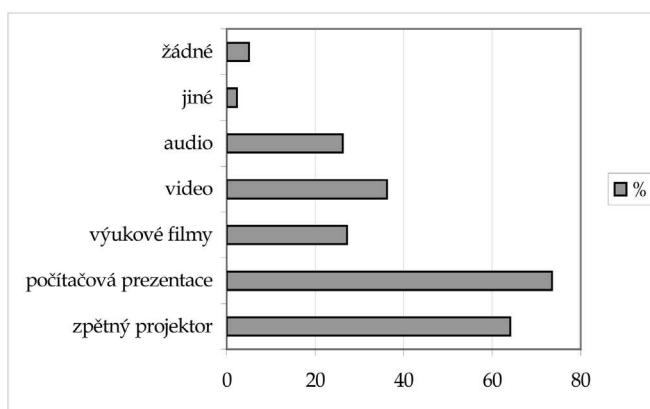
97 % používá denně *elektronickou poštu*, a to hlavně ke komunikaci s kolegy (98 %), se studenty (95 %) a se zahraničím (83 %).

Při podrobnější analýze se ukázalo, že používání internetu a e-mailu není ovlivněno věkem, mezi jednotlivými věkovými skupinami není významný rozdíl (pohybuje se ve všech věkových skupinách nad 96 %).

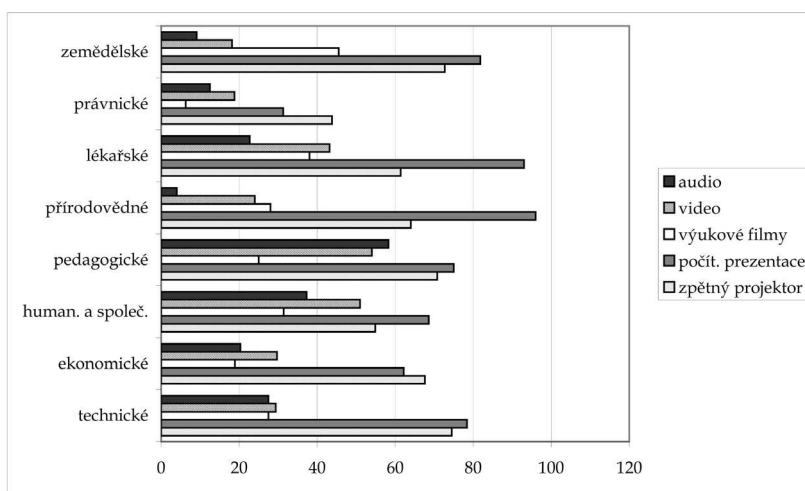
To je pozitivní zjištění oproti průzkumu provedenému CSVŠ v letech 2002–2003 (Zlámalová H.: Studie problematiky dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, 2003), kdy internet a denní elektronickou komunikaci méně využívala věková skupina nad 55 let (85 %).

Z dalších technických prostředků je při výuce a výzkumu využíván v 73 % zpětný projektor, hlavně starší věkovou skupinou nad 61 let (86 %), výukové filmy používá 27 % respondentek, a to hlavně v zemědělských oborech (46 %) a lékařských oborech (39 %). Videofilmy jsou promítány hlavně v pedagogických

Graf 6: Používání technických prostředků při výuce a výzkumu (%)

Graf 7: Obory x používání technických prostředků (%)

oborech (54 %) a humanitních a společenských oborech (51 %), v pedagogických oborech se uplatňují hlavně audionahrávky (58 %).

Při používání technických prostředků nejsou významné rozdíly mezi věkovými skupinami.

Rozdíly mezi používáním jednotlivých technických prostředků podle oboru respondentek ukazuje graf č. 7.

Počítačová prezentace a zpětný projektor jsou hojně používány ve všech oborech mimo právnických. Méně jsou používány výukové filmy, nejčastěji v zemědělských oborech (46 %), videofilmy v pedagogických a humanitních oborech (54, resp. 51 %), audionahrávky v pedagogických oborech (58 %). Nejméně se s technickými prostředky setkáváme v právnických oborech.

Z jiných technických prostředků byly jmenovány vizualizéry, dataprojektor, videokamera, scanner, moodle, laboratorní a měřicí přístroje, speciální výukové programy, jazykové programy.

5 % z celkového počtu respondentek uvedlo, že nepoužívá žádné technické prostředky při výuce a výzkumu, z právnických oborů takto odpovědělo dokonce 44 %.

3.3. Motivace k používání informačních a komunikačních technologií

Na dotaz po *motivaci k širšímu využívání ICT* ve výuce a výzkumu většina respondentek odpověděla, že je motivována *osobním zájmem na zkvalitnění výuky a výzkumu* (87 %), na druhém místě je silnou motivací zvýšený zájem studentů (31 %). 20 % respondentek má pocit, že je dobře technicky vybaveno a informováno o možnostech využívání těchto metod, 17 % potřebuje lepší technické vybavení a 21 % potřebuje více informací a znalostí.

V motivaci k širšímu využívání ICT nejsou rozdíly mezi věkovými skupinami ani zařazením respondentek.

Zájem studentů o ICT je pro pedagogické pracovníce motivující hlavně v oborech pedagogických, humanitních a společenských a přírodovědných, naopak tento

zájem studentů není motivující v oborech uměleckých a právnických.

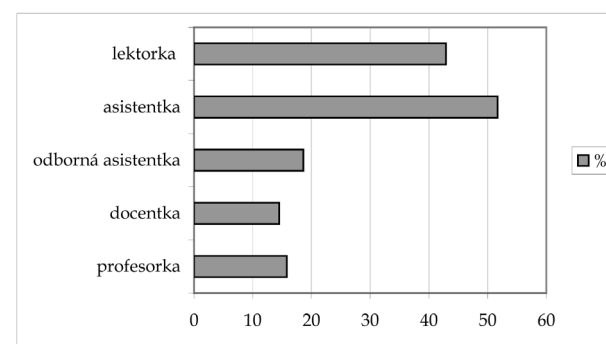
Tabulka 31: Používání technických prostředků vzhledem k zájmu studentů (%)

Obory	Motivující je zájem studentů o ICT	
	Ano	Ne
Technické	37,3	62,7
Ekonomické	20,5	79,5
Humanitní a společenské	42,0	58,0
Pedagogické	45,8	54,2
Přírodovědné	40,0	60,0
Lékařské	25,6	74,4
Právnické	18,8	81,3
Zemědělské	27,3	72,7
Umělecké	0,0	100,0
Celkem	31,5	68,5

$$C_n = 0,209$$

Potřebu *více informací a znalostí z oblasti informačních technologií* pociťuje 21 % respondentek, hlavně asistentek.

Graf 8: Potřeba více informací a znalostí ICT x pedagogické hodnosti (%)

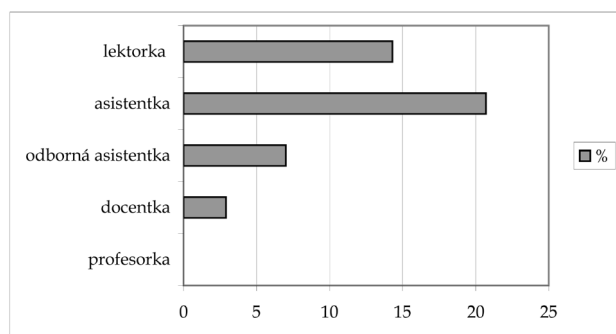

$$C_n = 0,257$$

Podporu nadřízených a spolupracovníků při větším používání ICT potřebuje 7 % respondentek, jsou patrné rozdíly mezi jejich pedagogickými hodnostmi a touto potřebou. Čím vyšší je pedagogická hodnost respondentky, tím nižší je pocit potřeby podpory nadřízených a spolupracovníků.

Graf 9: Potřeba podpory nadřízených a spolupracovníků x pedagogické hodnoty (%)

$C_n = 0,257$

4. Shrnutí

Realizace sociologického šetření mezi akademickými pracovníci založeného na dotazníku zasláném elektronickou poštou a následná analýza získaných odpovědí dávají představu o aktuálním stavu genderové problematiky na českých vysokých školách z pohledu žen.

- Většina respondentek se věnuje ráda výuce i výzkumu, považují výzkum za nedílnou část náplně práce akademických pracovníků. Jen 14 % preferuje výuku před výzkumem, a to hlavně vyšší věkové kategorie. Preference výzkumu před výukou se projevuje hlavně u mladší věkové skupiny.
- Možnosti profesního uplatnění vzhledem k pohlaví posuzují dvě třetiny respondentek jako rovnocenné, podle jejich soudu mají muži i ženy stejné možnosti. Z hlediska šancí na uplatnění se mladší ženy domnívají, že pozice mužů a žen jsou vyrovnané, ale starší ženy na základě své zkušenosti poukazují na skutečnost opačnou.
- Z odpovědí vyplývá, že ženám nejde jen o to, zajistit druhý příjem pro rodinu, příp. o nutnost sama finančně zabezpečit rodinu, ale stejně významné je i to, mít zajímavou práci, která je baví, o uplatnění v oboru, který vystudovaly a v němž prokáží své znalosti a schopnosti, o zvyšování prestiže vlastního oboru. Většina respondentek je na škole spokojena, procento spokojených je vyšší u výše zařazených. Značná část respondentek má další

pracovní úvazek, hlavně respondentky z právnických oborů. Na jiné vzdělávací instituci mají další úvazek zejména profesorky a docentky. Nejméně dalších úvazků má skupina 31–40letých, zřejmě z důvodů péče o děti.

- Zájem o kariéerní postup mají především mladší a bezdětné respondentky, s věkem zájem klesá. Většina respondentek si myslí, že možnost kariéerního postupu má každý, kdo se o postup snaží. Pozitivní je zájem o vědeckou kariéru. V hodnocení podmínek pro vědeckou kariéru není rozdíl mezi věkovými skupinami respondentek.
- Nejvíce dotázaných se domnívá, že muži i ženy mají stejné příležitosti zúčastnit se zahraničních stáží. Jen ve skupině mladších žen převažuje názor, že tyto příležitosti nemohou plně využívat vzhledem k péči o děti a rodinu. V odpovědích se častokrát vyskytovaly názory, že už zastoupení žen v akademických profesích je nepoměrné, ve většině oborů citelně převažují muži, a tak již z povahy tohoto nepoměrného zastoupení mají pedagožky-ženy menší možnost zmíněné příležitosti využívat. Postavení žen v hierarchii vysokých škol také odpovídá podílu na uvedených příležitostech.
- Akademickým pracovnícům se daří skloubit pracovní a rodinné povinnosti, zvládat práci i rodinu bez větších problémů, často s pomocí manžela.
- Porovnání odpovědí na otázku na spravedlnost příjmu mezi akademickými pracovníky a celou populací v různých průzkumech potvrzuje, že pocit spravedlnosti příjmu je u vysokoškolských pracovníků výrazně vychýlen k pocitu velké nespravedlnosti. U akademických pracovníků je pocit nespravedlnosti příjmu ještě vyšší, tento pocit mají tři čtvrtiny respondentek a nemění se ani s věkem, ani s pedagogickou hodnotou.
- Více než polovina dotázaných neumí posoudit, zda jsou stejně ohodnoceni muži i ženy na stejných úrovních pracovního zařazení a zda jsou spravedlivě rozdělovány mimotarifní složky mzdy.
- Pokud se týká technického vybavení pracovišť, téměř všechny respondentky mají vlastní PC a používají technické prostředky při výuce a výzkumu, využívají internet i elektronickou poštu

ke komunikaci se studenty, kolegy i zahraničím. K širšímu využívání ICT ve výuce a výzkumu jsou respondentky motivovány hlavně osobním zájmem na zkvalitnění výuky, na druhém místě je silnou motivací zvýšený zájem studentů o ICT. Používání různých technických prostředků se liší podle oborů, nejvíce je používána počítačová prezentace a zpětný projektor – ten hlavně starší generací.

Druhá část sociologického šetření „Rovné příležitosti žen a mužů ve výuce a vědě“ týkající se vyšších odborných škol bude uveřejněna v AULE č. 1/2007.

Literatura:

- [1] *Aktualizovaná opatření Priorit a postupů MŠMT při prosazování rovnosti žen a mužů v roce 2006*, MŠMT, 2006.
- [2] *Kontext*, časopis pro gender a vědu, Praha, ročníky 2005, 2006.
- [3] *Matějů, Petr a kol.: České vysoké školství na křižovatce*, Stratif, Praha, 2005.
- [4] *Fischlová, Drahomíra: Možnosti a bariéry prosazení žen a mužů v managementu*, VÚPSV Praha, 2005.
- [5] *Pavlík, Petr; Smetáčková, Irena: Politika rovných příležitostí ve vzdělávání*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s., 2006.
- [6] *Pavlík, Petr: Analýza vládních zpráv o plnění Priorit a postupů vlády ČR při prosazování rovnosti mužů a žen*. In Ročenka Katedry genderových studií FHS UK/Centra genderových studií 2003/2004. UK Praha, 2005.
- [7] *Zlámalová, Helena: Studie problematiky dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků*, CSVŠ Praha, 2003.
- [8] *Webové stránky MŠMT, ÚIV, RVŠ, FRVŠ*.
- [9] *Socioweb.cz*, on-line časopis Sociologického ústavu AV ČR, Praha, 2005, 2006.

